

LUPTA ȚĂRĂNIMII DIN BIHOR ÎMPOTRIVA ASUPRIII SOCIALE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SEC. AL XVIII-LEA

de
ANA ILEA

După instaurarea regimului austriac în Transilvania, odată cu creșterea producției agricole, cu dezvoltarea mineritului și a industriei manufacturiere se înregistrează și o creștere a avântului revoluționar al maselor populare, în urma adâncirii contradicțiilor dintre clasele antagoniste. Lupta țăranimii va îmbrăca cele mai variate forme, de la plîngerile înaintate autorităților pînă la ridicarea armată.¹

În această perioadă lupta românilor din Transilvania pentru eliberare socială se desfășura concomitent cu lupta pentru drepturi politice. Ajungînd la o conștiință destul de clară asupra îndreptăririi lor la egalitate cu celelalte neamuri, pe baza originii, vechimii și preponderenței numerice, românii cer să nu mai fie socotiți „tolerați”, ci egali în drepturi cu celelalte „națiuni”, să fie reprezentați în guvern, dietă, dregătorii publice, iar plebea română să fie pusă pe picior de egalitate cu plebea „națiunilor” constituționale și să aibă dreptul la școală. E nedrept ca națiunea română la sarcini să fie cea dintii, iar la beneficii nici cea de pe urmă, argumenta Inochentie Micu.²

Ideile vechimii, romanității și continuității pătrund treptat și în rîndul maselor, servind drept armă de luptă atît împotriva asuprii naționale cît și a celei sociale. Lupta națională și socială mai îmbrăca în același timp și o formă religioasă datorită acțiunii de catolicizare întreprinsă de Curtea imperială în această perioadă.

În sec. al XVIII-lea marea masă a țăranimii din cele 464 localități din Bihor se afla în starea de dependență față de stăpînii feudali din aceste părți. Nici unul din sate nu era liber, toate fiind încorporate domeniilor feudale existente pe întinsul comitatului. Cele mai mari domenii din Bihor erau: al episcopiei rom. cat. de Oradea, al capitlului,

¹ *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 422.

² *Ibidem*, p. 495.

al fiscului și ale câtorva familii nobiliare printre care: Csáky, Frater, Barany, Szénásy, Nadány și altele.

Domeniul episcopiei cuprindea 8 ținuturi, 163 sate și 44 predii întinzându-se în jumătatea de nord a cîmpiei Crișurilor în cîmpia Barcăului și în depresiunea Beiușului, Vașcăului și Beliului.³

Cel capitular cuprindea 56 sate și 21 predii pe valea Crișului Repede pînă la Vadul Crișului, pe valea Crișului Negru în jurul comunei Tinca și pe văile Barcăului și Erului pînă la Vășad.⁴ În jurul Tileagdului și Aleșdului stăpîneau familiile Telegdi, Barany, iar în zona orașului Marghita familia Csáky. Domeniul fiscal cuprindea districtele Pomezău, Șerghiș și cîteva sate în jurul comunei Cefa.

Iobagii și jelerii acestor meleaguri munceau din greu pămîntul stăpînitorilor, avînd doar dreptul de folosință asupra lui, în virtutea căruia erau supuși la apăsătoare obligații, materializate în muncă, produse și bani. Țăranii dependenți erau obligați față de stăpîn la prestarea robotei, dădeau nona din toate produsele pămîntului, mai dădeau pentru „bucătăria stăpînului” păsări, ouă și unt. De fiecare casă plăteau taxa de 1 florin pe an (censul). Țăranilor le era interzis dreptul de vînațoare, pescuitul, măcelăritul și crișmăritul. Acestea erau considerate monopoluri feudale și iobagii le puteau exercita numai în schimbul unor taxe. De asemenea, se percepea taxă și pentru ținerea porcilor la ghindă sau la pășune în pădurea stăpînului, pentru cazanele de fiert țuică și pentru exercitarea oricărei meserii.

În primele decenii ale secolului, datorită situației în care se afla Bihorul în urma războaielor austro-turce și a răscoalei lui Fr. Rákóczi al II-lea, fiind distruse și pustiite nenumărate sate, stăpînii feudali s-au văzut puși în situația de a acorda unele înlesniri și scutiri locuitorilor în vederea refacerii satelor și pentru a-și asigura forța de muncă necesară pe domenii. Astfel se explică în această perioadă numărul scăzut al zilelor de robotă, la 12 pe an pentru fiecare familie, precum și neperceperea unor obligații. Însă pe măsura reazășării oamenilor la vetrele lor și a redresării economice, stăpînii feudali au sporit continuu obligațiile ajungîndu-se la 50—60 zile robotă cu animalele sau peste 100 zile cu palmele pe an de fiecare gospodărie și la plata a numeroase taxe și obligații în natură.

La toate acestea se mai adăugau apoi obligațiile față de stat, cele militare și cele față de biserică. Pe lîngă taxele bănești și produsele la care erau obligați locuitorii pentru întreținerea armatei încartiruite pe teritoriul Bihorului, populația era expusă și diferitelor abuzuri și pagube provocate de armată.

Dijma care se lua de către biserica catolică din toate produsele și din animale mici era de asemenea o povară grea pentru țăranime.

³ I. Șuta, *Organizarea domeniului episcopiei catolice din Oradea în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Lucrări științifice*, Oradea, 1972, p. 76.

⁴ A. Ilea, *Obligațiile în muncă pe domeniului Capitlului în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Centenar muzeal orădean*, 1972, p. 327.

În plus țăranimea era nevoită să suporte și abuzurile slujbașilor stăpînilor de pămînt sau ai comitatului.

Situația era și mai grea în părțile muntoase ale comitatului, în vechile districte românești Beiuș, Vașcău și Beliu, unde prin însăși natura lor, condițiile de muncă și de viață erau mai aspre. Aici erau concentrate cele mai multe manufacturi; erau 3 manufacturi de fier (la Vașcău, Pociovești și Drăgănești), manufactura de sticlă din Beliu și 2 manufacturi de bere (la Beiuș și Beliu). Toate muncile auxiliare la aceste manufacturi: transportul lemnului, arderea și transportul cărbunelui, transportul minereului de fier, a cuarțului, muncile de întreținere și altele erau efectuate de către țăranii din satele învecinate. Spre exemplu, pentru fierăria de la Vașcău lucrau cele 30 de sate ale districtului, repartizîndu-se pentru fiecare în parte cantitatea de minereu și cărbune ce trebuia transportată.⁵ Țăranii din aceste părți erau obligați apoi la istovitoarele transporturi pînă la Oradea cu carul sau căruța. Drumurile fiind greu accesibile, carele fiind încărcate peste măsură și la dus și la întors, de cele mai multe ori căraușiile se sfîrșeau cu mari pierderi pentru gospodăria țărănească.

Chiar și din această scurtă înșirare a felurilor obligațiilor ale țăranimii ne putem explica frămîntările sociale care au avut loc la mijlocul sec. al XVIII-lea în cele trei districte. Plîngerile lor au ajuns pînă la Curtea imperială. În Beliu au fost atacate principalele edificii domeniiale, printre care și huta de sticlă, care a fost incendiată și total avariata. În furia lor, țăranii au amenințat că vor incendia întreg districtul în cazul că nu li se vor satisface plîngerile.⁶ În fața acestei situații autoritățile au fost nevoite să ia unele măsuri, pentru linișțirea populației.⁷ Aplicarea acestora a fost tărăgănată însă de la o zi la alta, rămînînd doar pe hîrtie.

Țărănimea văzîndu-se și de această dată înșelată în speranțele ei, își va continua lupta sub diferite forme. Documentele vremii ne oferă prețioase informații cu privire la nesupunerea iobagilor, neachitarea obligațiilor, înaintarea plîngerilor pe cale ierarhică pînă la Curtea imperială, proteste și emigrări. La cîțiva ani doar, în anul 1756, țăranimea istovită de sarcini, nemulțumită de condițiile de viață, pornește din nou să-și caute dreptate, asaltînd forurile superioare cu impresiona-

⁵ A. Ilea, I. Popovici, *Fierăria de la Vașcău în prima jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Crisia*, Oradea, 1973, p. 204; Arhivele Statului Oradea (A.S.O.), *Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, acte economice*, dosar 1883.

⁶ B. Surdu, *Liniile dezvoltării social-economice a Transilvaniei în sec. al XVIII-lea pînă la răscoala lui Horea*, în *Anuarul Institutului de istorie din Cluj*, III, 1960, p. 160—161; V. Covaci, *Manufactura de sticlă din Beliu, în prima jumătate a sec. al XVIII-lea*, în *Crisia*, Oradea, 1973, p. 230; H. Balazs Eva, *A váradi püspökség jobbágyainak megmozdulása a 18 sz. közepén* (Mișcările iobagilor episcopiei de la Oradea la mijlocul sec. XVIII), în *Századok*, 1950, nr. 1—4, p. 320—332.

⁷ A.S.O., *Fond Prefectura jud. Bihor*, Inv. 41, dosar 162, f. 126—129 (este vorba de reglementările parțiale care s-au făcut în anii 1752 și 1756 pentru domeniul Beiuș și pentru domeniul fiscal).

tele sale plîngerii. Juzii și jurații satelor și-au asumat răspunderea și riscul de a se face purtătorii de cuvînt ai comunităților pe care le reprezentau, de a expune în fața autorităților situația jalnică a semenilor lor. S-au remarcat în acest sens și alți locuitori îndrăzneți nu numai cei chemați prin natura atribuțiilor lor.

Datorită situației încordate care se crease în întreg comitatul, a fost instituită o comisie regală care să examineze plîngerile locuitorilor și care a cerut în același timp și părerea sau motivația stăpînilor de pămînt față de cele expuse de către țărănime.

Spicuind din plîngerile țărănilor, considerăm demne de remarcat cele ale districtelor Serghiș și Pomezău. Astfel locuitorii din satele Sărând, Vîrciorog, Șerghiș, Copăcel, Fișca, Surduc, Dușești, Stracoș și altele arată că robota la care sînt supuși este „insuportabilă”, iar numeroasele cărăușii pe distanțe mari nu le mai pot efectua. Inventarul viu și mort li s-a distrus în așa măsură că au fost nevoiți să cumpere 12 cai pe lîngă care mai plătesc și 3 vizitii pentru efectuarea cărăușiei. Dintre localnici au fost recrutați 44 de paznici (*haidones*) ale căror obligații și întreținere trebuie să le suporte tot ei. Aceiași locuitori se plîng împotriva taxelor ca: taxa de 12 creițari pentru fiecare porc ținut la ghindă, 6 creițari (cr.) pe an de fiecare gospodărie pentru întreținerea slujbașilor comitatului, 7 mariani pentru cazanele de fiert țuică și altele. În continuare se arată că în cazul cînd nu aveau cereale cu ocazia dijmuirii erau bătuți de către dijmuitori, de aceea erau puși în situația de a declara cereale chiar dacă nu aveau. Același tratament — bătaia — îl aplicau și slujbașii domeniali în cazul că refuzau să iasă la diferite munci, astfel ogoarele lor rămîneau adesea nelucrate. Satele în care stăpînul nu avea crișme erau obligate să plătească taxa numită „Crișma seacă”.⁸

În plîngerile locuitorilor din Sitani se subliniază că aici au fost încartiruite armate de la care localnicii s-au îmbolnăvit, au murit 14 familii și mulți au rămas infirmi, dar comunitatea trebuie să suporte și obligațiile acestora, în plus să dea 27 florini (fl.), fin și orz pentru întreținerea armatei. În finalul plîngerii locuitorii arată că „au ajuns la extremă cu mizeria”.⁹

La toate cele arătate mai sus, stăpînul motivează că nu toți locuitorii se plîng, că juzii n-au știre despre aceste plîngerii, ci că autorii acestora ar fi 3 „corifei” din Vîrciorog și anume: Malița Gavril, Șandor Petru și Mesaroș Petru, la care s-au mai adăugat cîțiva locuitori din Topa de Sus și Ban Gavril din districtul Pomezău.¹⁰ Dintr-o anchetă întreprinsă, la 10 septembrie 1756, în legătură cu Petru Mesaroș, aflăm că acesta a venit din Transilvania sau din Prisaca și s-a stabilit în Vîrciorog, așezîndu-se inițial în pădure, „după capul lui”, dar mai tir-

⁸ A.S.O., Fond Prefectura jud. Bihor, Inv. 41, dosar 124, f. 105—109, 204—208.

⁹ *Ibidem*, f. 178.

¹⁰ *Ibidem*, f. 175—179.

ziu s-a mutat în sat, fără voia stăpînului. Așezat aici el n-a provocat disensiuni între localnici, dar i-a așîțat împotriva stăpînului și a avut numeroase conflicte cu inspectorul domenal, neluînd în considerare dispozițiile acestuia.¹¹ În motivația stăpînului se mai arată că în rîndul comunităților neștiutoare de carte există notari care „se ridică” în numele acestora.

Observăm, deci, că erau între țărani unii care îndemneau la nesupunere căutînd să-și atragă marea masă a țăranimii. Autoritățile, conștiente fiind de pericolul care-l prezintă aceștia, nu întîrzie să ia măsuri împotriva lor. Se observă de asemenea interesul stăpînilor de a minimaliza amploarea nemulțumirilor țăranimii și de a le trece pe seama cîtorva, care puteau fi pedepsiți, pentru a nu se generaliza și a se ajunge la forme superioare de luptă.

O situație deosebită aveau satele cu mai mulți stăpîni de pămînt. Astfel, locuitorii din Tăut și Căuașd declară că au 7 stăpîni și fiecăruia dintre ei le lucrează pe rînd tot satul cîte o săptămînă, fiind aproape continuu la munci pentru aceștia, neavînd timp pentru propriile lor gospodării.¹² Locuitorii din Leș au patru stăpîni. Ei subliniază că înainte vreme au prestat numai 12 zile de robotă, dar acum munca pe pămîntul stăpînului „nu mai are nici un sfîrșit”, de multe ori lucrează 16—18 zile în șir. Dijma o dădeau înainte 1 din 10 iar acum 2 din 10. Înainte întreaga comunitate dădea 10 saci iar acum 2 locuitori dau 1 sac.¹³

Împotriva robotei se plîng și locuitorii din Berechiu și Girișul de Criș arătînd că muncile la care sînt supuși sînt „multe și intolerabile”. Tot ei subliniază că sînt obligați la darea broaștelor țestoase.¹⁴

Nu lipsite de semnificație sînt și plîngerile locuitorilor de pe domeniul familiei Csáky, din satele Sarcău, Sîrbi, Almaș, Fegernic, Șușturogi, Șisterea și Sălard, care de asemenea se plîng împotriva robotei și a altor obligații excesive față de perioada anterioară cînd prestau numai 12 zile robotă și plăteau ruptura (o taxă de răscumpărare a obligațiilor) conform convenției cu stăpînul. Din motivația stăpînului reiese că românii din aceste părți refuză să iasă la munci conform vechiului obicei, mulți dintre ei ies la lucru la orele 7—8 dimineața și pleacă la 4—5 după masa. Dacă nu li se dă „hrană”, refuză să muncească sau prestează muncile cu „multă neglijență”.¹⁵ Rezultă deci că nesupunerea și refuzul de a presta obligațiile erau frecvente forme ale luptei de clasă în aceste părți.

Cele trei districte românești din sudul Bihorului aflate la zona de interferență cu ținuturile moșești, unde lupta țăranimii îmbracă ade-

¹¹ *Ibidem*, f. 196.

¹² *Ibidem*, f. 151—152.

¹³ *Ibidem*, f. 155.

¹⁴ *Ibidem*, f. 157.

¹⁵ *Ibidem*, f. 94—95, 97—98.

seori forme mai ascuțite, se situează din nou în fruntea celor care-și caută dreptatea în fața autorităților.

Din plîngerile lor rezultă în general aceleași apăsătoare sarcini și abuzuri arătate și în cazul altor localități din comitat. Remarcăm în mod deosebit plîngerile satelor Căbești și Cîmp pentru transportul pietrei de marmură la Oradea.¹⁶

O sarcină deosebit de apăsătoare și impusă în mod abuziv satelor din aceste districte era taxa pentru întreținerea slujbașilor comitatului sau ai altor oficialități care se deplasau aici cu diferite probleme. O mărturie grăitoare în acest sens sînt taxele și diferitele prestații în muncă pe care le-au suportat locuitorii timp de 6 ani, după cum declară juzii, pentru întreținerea comisiei aflată aici, în problema stabilirii hotarelor între domeniile Beiuș și Zlatna, sau cu ocazia ținerii scaunului de judecată al episcopiei în aceste părți.¹⁷

Ne mai avînd încredere în promisiunile stăpînului și ale autorității comitatense, locuitorii acestor districte încearcă să se adreseze direct comisiei regale, instituită special pentru soluționarea plîngerilor țărănești. Dar slujbașii stăpînului de pămînt caută să-i împiedice prin tot felul de amenințări, pentru a se ascunde adevărata față a mizeriei în care trăiau românii din aceste părți și a nelegiuirilor pe care le suportau, stăpînul fiind în același timp și judecătorul lor. Concludentă este în acest sens mărturia țaranului Dali Crăciun, fost locuitor în Cîmpanii de Sus. Între altele, în plîngerea acestuia se arată că din porunca privizorului domenal în tirgul din Vașcău s-a anunțat că acel țaran care va îndrăzni să înainteze plîngere Înaltei Comisii va fi pedepsit cu „tăierea miinii sau cu moarte crîncenă”, iar cel care va avea cunoștință despre așa ceva și nu va spune, cu 200 lovituri de bită. În continuare arată că fiind dus în fața comisiei, în Vașcău, i s-au cerut martori pentru confirmarea celor declarate. În momentul cînd a ieșit din clădirea în care se dezbăteau plîngerile, în piață erau o mulțime de români din cele trei districte, dar iscîndu-se strigăte puternice între aceștia, el n-a înțeles ce voiau, dacă intenționau să năvălească în acea clădire, însă n-au putut fi readuși la tăcere pînă cînd din rîndurile lor au fost numiți ca martori ai săi juzi din satele Bărăști, Brădeț, Criștior, Cărpinet, Finațe și Ștei. În mărturiile depuse, aceștia au declarat că n-au știre despre acea „publicație” din ordinul provizorului. Totuși a doua zi, în 15 septembrie, alți 12 martori au confirmat cele relatate de Dali Crăciun.¹⁸ Mărturia juzilor amintiți se poate explica sau de teama stăpînului întrucît ei erau pedepsiți pentru actele de nesupunere ale iobagilor sau prin faptul că unii dintre ei se îndepărtau de interesele semenilor lor, pentru a-și menține unele condiții mai avantajoase de viață.

¹⁶ *Ibidem*, f. 165.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, f. 166.

La acea dată țăranul Dali Crăciun, la fel ca și Păduran Ioan din Bărăști, Perle Ioan din Ștei și alții erau proscrisi, adică alungați de pe domeniu, în urma hotărârii scaunului de judecată al episcopiei, fiind considerați instigatorii țăranilor din aceste districte și autori ai plîngerilor înaintate comisiei regale.¹⁹

Întîlnim, deci, din nou oameni care, cu îndrăzneală și curaj, înfruntă amenințările și persecuțiile stăpînilor de pămînt, sperînd încă în dreptatea forurilor superioare.

După cum rezultă din lucrările comisiei regale, în anul 1756 un val de puternice frămîntări a cuprins întreg Bihorul. Țărănimea, ne mai putînd suporta povara jugului feudal, se ridică nu atît împotriva obligațiilor militare sau față de stat, cît împotriva celor față de „domnii de pămînt”, pe care nu le mai pot îndura și după cum declară ei, „dacă vom fi nevoiți în continuare să suportăm aceste mizerii, va trebui să ne pustiim”.²⁰ Deși ajunși la marginea răbdării, țărani, avînd încă încrederea în promisiunile Curții imperiale, se limitează la lupta pe cale petiționară, sperînd că în ansamblul de măsuri pe care le întreprindea Maria Tereza va fi cuprinsă și rezolvarea doleanțelor lor.

Starea de spirit a țărănimii din Bihor nu era un caz izolat în cadrul imperiului, lupta manifestîndu-se sub forme mai fățișe sau mai ascunse în toate comitatele din Transilvania și din alte părți. În această situație Curtea imperială, pentru a-și atrage și a liniști țărănimea pe de o parte, iar pe de altă parte pentru a slăbi puterea politică și economică a nobilimii, intervine în rezolvarea conflictului dintre cele două clase. În acest context, are loc în Bihor încercarea de reglementare urbarială din anul 1759²¹ prin care se consfințește doar o situație existentă deja. Obligațiile feudale rămîn în general la nivelul existent doar că se uniformizează pentru întregul comitat și se încearcă să li se dea o bază legală. Cu toate că a fost concepută în baza ordinelor maiestății sale, reglementarea n-a fost aplicată decît pe alocuri, raporturile dintre iobagi și stăpîni rămînînd în continuare la bunul plac al „domnilor de pămînt”. De moment, s-a reușit readucerea țărănimii la starea de liniște, aceasta nedîndu-și seama imediat de consecințele practice ale reglementării și nici de modul cum ea va fi aplicată de către stăpîni. În scurt timp însă plîngerile țărănimii vor asalta din nou autoritățile și, sub diferite forme, nemulțumirea va răbufni în fața nedreptăților și abuzurilor.

O altă formă a luptei de clasă, răspîndită în această perioadă, era fuga țăranilor de pe moșii, în căutarea unor condiții de trai mai favorabile. Acest fenomen a luat proporții de masă în sec. al XVIII-lea, un număr însemnat de țărani din Maramureș, Chioar, Bihor și Zărand

¹⁹ *Ibidem*, f. 167.

²⁰ *Ibidem*, f. 156.

²¹ A.S.O., Fond Prefectura jud. Bihor, Inv. 41, dosar 162, f. 320.

îndreptându-se spre șesurile mai puțin populate din Ungaria și din Banat.²²

Merită a fi semnalat cazul celor 17 familii de iobagi din Ianoșda, de pe domeniul episcopiei rom. cat. din Oradea, care în anul 1763 au fugit la Curtici, în comitatul Arad. Din cercetările întreprinse în sat, în urma fugii acestora, a rezultat că ei și-au luat toate bunurile mobile și în primul rând animalele, totalizând 24 boi, 29 vaci, 13 cai, peste 260 oi și 45 porci. S-a mai constatat, după cum declara judele și alți locuitori, că principalul motiv pentru care aceștia și-au părăsit satul au fost sarcinile nesfârșite față de stăpînul de pămînt. La Curtici au fost trimiși cîțiva locuitori pentru a percepe de la cei fugiți taxele cuvenite stăpînului, dar iobagii au refuzat să le plătească. În virtutea dreptului feudal, stăpînul a solicitat înapoierea iobagilor, dar fără nici un rezultat. După cum consemnează documentele, țărani fugiți s-au statornicit în Curtici, Criștior și Nădlac.²³

Din tîrgul Oradea-Olosiğ sînt menționați 9 jeleri fugiți, pentru care urma să dea socoteală judele, întrucît obligațiile lor nu erau achitate.²⁴ Baronul M. Banfi îl înștiințează pe episcopul rom. cat. din Oradea, că un iobag al său din Zam, după ce a fost instruit în munca de arhivă (*artem arhivariam*), a fugit în Oradea-Olosiğ, și-l roagă pe episcop să dea dispoziție ca iobagul să fie căutat și să-i fie înapoiat.²⁵

Fuga iobagilor îi îngrijora pe stăpînii de pămînt, în primul rînd pentru că pierdeau veniturile provenite din contribuțiile acestora și în al doilea rînd pierdeau forța lor de muncă. Le era interzis iobagilor, chiar și celor cu drept de liberă strămutare, de a se muta dintr-un loc în altul, fie și în cadrul aceluiași domeniu, fără știrea și consimțămîntul stăpînului. În anul 1761 în scaunul de judecată al episcopiei, făcîndu-se apel la legile țării, s-a hotărît ca iobagii să nu aibă voie și să nu îndrăznească să se mute dintr-un loc în altul, să-și vîndă casele și să-și cumpere în altă parte fără voia stăpînului. Se arată printre altele că libera migrație nu trebuie înțeleasă în sensul că iobagul poate să plece după bunul său plac, că mutarea lui trebuie să urmeze anumite reguli bine determinate, pentru a nu aduce vreun prejudiciu nici stăpînului și nici interesului public.²⁶

Cu toate măsurile luate de stăpînii de pămînt sau de alte autorități, țărănimea continuă să-și manifeste protestul în fața sarcinilor mereu sporite și a samavolniciei la care era supusă. Frămîntările și răbufnirile țărănimii persistă și se accentuează de la an la an în întreaga parte de răsărit a imperiului, devenind o problemă la ordinea zilei în atenția Curții din Viena. Astfel, în deceniul al 7 al sec. XVIII-lea

²² B. Surdu, *op. cit.*, p. 146.

²³ A.S.O., *Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, acte economice, dosar 2534*, f. 5—11.

²⁴ *Ibidem*, f. 18.

²⁵ *Ibidem*, f. 15—17.

²⁶ *Ibidem*, f. 3—4.

Maria Tereza începe un nou șir de măsuri în scopul reglementării raporturilor feudale.

Prin ordonanța imperială din decembrie 1766 se arată că, în urma frecventelor plîngeri ale supușilor, în anii trecuți s-a observat că în diversele părți ale imperiului au fost comise abuzuri și excese în problemele urbariale de către stăpînii și slujbașii lor, dînd naștere la nemulțumiri și chiar la răscoale fâțișe în unele comitate, perturbînd liniștea internă, iar pentru a aduce la timp un remediu adecvat acestei situații se poruncește întocmirea urbariilor conform legilor și obiceiului încetățenit.²⁷

După introducerea noilor urbarii în Ungaria, în 1767, s-a încercat și în Transilvania, dar din cauza unei puternice rezistențe a nobilimii, s-a realizat doar ordonanța provizorie cunoscută sub titlul de *Certa Puncta*, în anul 1769.²⁸ În schimb, în comitatele Bihor²⁹ și Arad,³⁰ după cum mai tîrziu în Banat,³¹ se înfăptuiește reglementarea urbarială, care stabilește mărimea sesiei iobăgești și fixează obligațiile urbariale în funcție de aceasta. Prin prevederile ei reglementarea frînează abuzurile stăpînitorilor de pămînt, obligațiile fiind stabilite concret, ne mai fiind la bunul plac al acestora. Țăranul, cunoscînd din noile urbarii obligațiile la care este supus, își dă acum mai bine seama de abuzurile stăpînului. Pe de altă parte însă, textul noilor urbarii este destul de neprecis în anumite cazuri, dînd astfel posibilitatea stăpînului la interpretări în favoarea sa. Chiar în perioada reglementării, cu ocazia măsurătorilor pentru stabilirea mărimii sesiilor, s-au săvîrșit nedreptăți pentru țărănime, ori că i s-au luat pămînturile mai bune, ori că s-a înregistrat pămînt mai mult decît era în realitate, pentru a spori și obligațiile. S-au întîmplat și cazuri cînd au fost mult micșorate pămînturile comunale, în speță pășunile.

Astfel, nedreptele măsurători de pămînt au fost prima cauză a nemulțumirilor țărănimii la un interval scurt după reglementare. Țăranii din nenumărate localități au cerut o redimensionare a pămîntului, a revizuirii constitutivului sesiei lor sau a pămînturilor comunale. Plîngerile fiind destul de numeroase, intervine Consiliul locotenențial care ordonă întocmirea unor noi urbarii conforme cu realitatea pentru satele care au cerut acest lucru. Mărturie sînt în acest sens urbariile

²⁷ A.S.O., *Fond Prefectura jud. Bihor*, Inv. 41, dosar 162, f. 162.

²⁸ *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 406.

²⁹ A.S.O., *Fond Prefectura jud. Bihor*, Inv. 41, dosar 162, 166; vezi și I. Bratu și I. Pușcaș, *Considerații în jurul reglementării urbariale a Veleței la 1772*, în *Lucrări științifice*, Seria B, Oradea, 1970, p. 169—193.

³⁰ Kovách Géza, *Unele probleme privind dezvoltarea agriculturii în comitatul Arad după reglementarea urbarială din 1771—1772*, în *Studii. Revistă de istorie*, 4, 1960, p. 239—254.

³¹ D. Prodan, *Reglementarea urbarială din Banat de la 1780*, în *Anuarul Inst. de istorie din Cluj*, 1969, II, p. 295—322.

întocmite în anii 1780—1781 pentru satele Colești, Coroi, Cărpinet, Că-rândeni, Comănești, Călacea, Rieni, Rogoz, Șiad, Șuștiu și altele.³²

Abuzurile stăpînilor și ale slujbașilor lor sînt semnalate și în ce privește prestarea obligațiilor, deși acestea au fost bine determinate. Se încearcă perceperea unor taxe, daturi și zile de robotă peste prevederile urbariale. Dintr-o relatare a unui asesor al comitatului din 1776, aflăm că judele din Săldăbagiu Mic se plînge că, după ce localitatea a achitat restanța de 14 claponi din 1775, slujbașul domenal a pretins și răscumpărarea cu bani a acestei obligații. Se arată în continuare că locuitorii au transportat stînji de lemne la Oradea, din pădurile de la Tinca timp de 5 zile, socotindu-se și mersul și venitul, și li s-a recunoscut numai o zi și jumătate. Judele din Dicănești arată că s-au pretins localității 98 zile de robotă peste prevederile urbariale. Localitatea Valea Mare de Codru de asemenea a prestat în plus 61 zile robotă, iar Calea Mare 80 de zile. Doi locuitori din aceeași localitate arată că din ordinul șpanului au tăiat lemne în pădure, iar cînd s-au întors acasă șpanul nu le-a recunoscut munca, ba mai mult, li s-au aplicat cîte 24 lovituri de bită.³³ Exemplele de acest gen sînt numeroase.

Țărănimea era într-o permanentă stare de agitație. Plîngerile adresate comitatului erau tot mai numeroase. Organele comitatense întreprind tot felul de cercetări și fac promisiuni pentru a liniști masele. Astfel de măsuri au fost luate mai ales în timpul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, pentru a evita extinderea răscoalei și în aceste părți. Comitatul a luat chiar măsuri militare pentru a împiedica pătrunderea răsculaților pe teritoriul său³⁴. În acest sens au sosit fără întîrziere și dispozițiile Curții imperiale privitoare la confiscarea armelor de la țăranii, interzicerea vînzării — cumpărării prafului de pușcă, arestarea persoanelor suspecte care umblă fără rost dintr-o parte în alta și altele.³⁵ Se ordona în același timp ca măsurile să se ia pe cale pașnică și cu multă chibzuială, pentru a nu întări țărănimea, spre a se evita izbucnirea răscoalei în părțile nord-vestice ale Transilvaniei sau extinderea răscoalei lui Horea.

Dovezi ale faptului că autoritățile comitatense au dus o politică de pacificare a populației în această perioadă sînt rapoartele întocmite de asesori și jurați în urma anchetelor întreprinse în diferite localități. Cu această ocazie plîngerile locuitorilor sînt consemnate cu toate amănuntele, prin audieri de martori se încearcă o consemnare cît mai reală a situației existente, în satele comitatului observîndu-se în ace-

³² A.S.O., *Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, acte economice*, dosar 2347—2356, 2392—2397.

³³ A.S.O., *Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, acte economice*, dosar 2302.

³⁴ I. Sabău, *Ecourile răscoalei lui Horea în părțile de nord-vest ale Transilvaniei*, în *Revista Arhivelor*, anul V, I, București, 1962, p. 179—180.

³⁵ *Ibidem*, p. 186.

lași timp un ton și o atitudine mai blindă, fără amenințări vehemente pentru țărănime.

Deși valorile răscoalei lui Horea n-au atins în mod direct ținuturile Bihorului, ecoul și răsunetul ei au exercitat o puternică influență asupra frământărilor țărănimii din aceste părți, ajungându-se pe alocuri la agitații de mare amploare, la un pas de izbucnirea răscoalei. Un moment semnificativ în acest sens este cazul țăranilor din Mărțihaz și satele din jur. După ce în mai multe rânduri țăranii din Mărțihaz ceruseră stăpînului să respecte prevederile urbariale în ce privesc robotele și înzestrarea lor cu fînaț și pășune, după ce s-a deplasat aici chiar un jude de la comitat, ei s-au adresat direct vicecomitelui, înaintînd o plîngere în care au expus situația reală a raporturilor lor cu stăpînul de pămînt. Tot vicecomitelui i-a fost înaintată și plîngerea stăpînului împotriva iobagilor în care se arăta, printre altele, că iobagii erau hotărîți să se răzvrătească. În data de 15 martie 1785 s-a deplasat la fața locului scaunul de judecată al comitatului, au fost adunați locuitorii din sat și le-au fost citite cele două plîngeri. La aceasta iobagii au declarat că ei recunosc toate cele scrise în plîngere, arătînd că întrucît stăpînul nu i-a tratat conform urbariului, ei au trimis la lucru copii mici care nu erau capabili de efectuarea muncilor. Dacă ar fi primit fînaț și pășune, dacă robotele s-ar fi pretins conform legii, ei ar fi prestat toate obligațiile în bune condițiuni. Iobagii recunosc de asemenea că n-au respectat ierarhia forurilor de judecată, neglijînd scaunul de judecată domenal și adresîndu-se direct vicecomitelui. Întrucît notarul locului a înaintat comitatului o scrisoare fără știrea locuitorilor, în care arăta că plîngerile acestora nu au o bază reală, iobagul Ieremia Blaga l-a bătut, motiv pentru care acesta a fost încarcerat. A fost eliberat mai tîrziu pe garanția locuitorilor. Mai aflăm din cuprinsul anchetei că locuitorii de aici se întruneau în adunări secrete și discutau despre provocarea răscoalei (*verba ad tumultum facientia*). Inițiatorul acestor adunări a fost Teodor Crista (Krista), care, examinat fiind, a recunoscut că s-au adunat mai mulți locuitori și au hotărît să înainteze plîngerile vicecomitelui, au luat sigiliul de la jude și l-au ținut 3 zile pentru ca nu cumva notarul să mai înainteze vreo scrisoare. Viziunea lui Teodor Crista depășea cadrul doleanțelor expuse în plîngere, după cum rezulta din expresia lui: „dacă ar da d-zeu să nu mai existe alt stăpîn de pămînt decît împăratul”. Mai spunea, totodată, că împăratul nu dorește ca iobagii să fie constrînși la atîtea sarcini. Remarcăm și aici concepția despre „dreptatea împăratului” în care credeau și sperau toți iobagii din Transilvania în acea vreme. În urma anchetei întreprinse în Mărțihaz s-a hotărît efectuarea de noi măsurători pentru pășune și fînaț, locuitorii au fost îndemnați să recunoască jurisdicția și puterea stăpînului de

pământ iar în cazul că pe viitor ar mai avea neplăceri să ceară re-mediul la scaunul de judecată domenal și să trăiască în pace și liniște.³⁶

În concluzie, putem sublinia că la sfârșitul anului 1784 și în primele luni ale anului 1785, țăranii din Mărțihaz nutreau gândul pregătirii unei răzvrățiri. Ei au rămas solidari și în fața anchetei, au luat în masă atitudine împotriva notarului, pe față și cu voce tare, și-au cerut satisfacerea plîngerilor și s-au situat cu toții alături de cei doi semeni ai lor care nominal au fost denunțați de către notar. Observăm că în fața acestei situații nici autoritățile n-au luat măsuri severe, i-au îndemnat pe țărani la pace și supunere, nefiind încă complet stins focul marii răscoale din Transilvania. Trebuie să remarcăm însă și faptul că nu s-au luat nici măsuri concrete imediate care să ducă la ușurarea situației țăranimii. Măsurătorile promise s-au efectuat în lunile următoare, dar tot fără a da satisfacție țăranimii. Ca urmare, în luna august 1785 întâlnim din nou proteste în fața autorității comitatense.

Din actele scaunului de judecată comitatens rezultă că în întreg comitatul era o puternică stare de agitație a țăranimii, ceea ce denotă că situații similare cu cea de la Mărțihaz trebuie să fi existat și în altă parte. Același lucru ni-l confirmă și faptul că în anii 1785—1786 s-au întreprins cercetări în toate satele luîndu-li-se juzziilor și jurațiilor declarații sub semnătură și sigiliu, asupra raporturilor urbariale existente.

La toate neajunsurile populației se mai adaugă în anii 1786—1787 o foamete care bîntuie aproape întreg comitatul, datorată epidemiei de ciumă și probabil unor calamități naturale. Țăranii nu aveau cereale nici pentru asigurarea existenței familiilor și nici pentru semănături. Revelatoare sînt în acest sens cererile localităților pentru împrumuturi adresate atît stăpînilor cît și comitatului. În general li s-au acordat cîte 2 cîble cereale pentru fiecare familie, cu condiția să fie plătite în bani sau restituite după noua recoltă. Mai greu afectate au fost însă localitățile din părțile Aleșdului. Pentru a nu se ajunge la unele manifestări ale țăranilor de aici, comitele suprem a aprobat un împrumut de 913 cîble cereale, în valoare de 2 329 florini pentru 28 sate situate pe valea Crișului Repede, între Oradea și Bucea. Amintim între acestea 96 familii din Bulz, 39 din Borod, 70 din Ortiteag, 117 din Vadul Crișului, 67 din Chistag, 69 din Peștere și 91 din Lugașul de Jos.³⁷

Spre sfârșitul sec. al XVIII-lea, după ce trecuse aproape un sfert de secol de la reglementarea urbarială, pe lîngă abuzurile în ce privesc obligațiile urbariale devine mai ardentă lipsa de pământ, sesiile iobăgești divizîndu-se prin moștenire odată cu creșterea numărului populației. Se ajunge la o creștere considerabilă a numărului iobagilor care dețineau o optime de sesie și la accentuarea procesului de jelerizare, iobagii care, prin divizarea sesiei, nu mai aveau o suprafață de cel

³⁶ A.S.O., *Fond Prefectura jud. Bihor*, Inv. 41, dosar 138, f. 202—206.

³⁷ A.S.O., *Fond Prefectura jud. Bihor*, Inv. 41, dosar 144, f. 289—290.

puțin 5 iugăre pământ îngroșind rîndurile jelerilor. Sînt explicabile în această situație presiunile țăranimii de a obține pământ prin defrișări sau pe alte căi. În documentele vremii sînt consemnate nenumăratele încercări ale iobagilor, atît pe cale pașnică, cît și prin forță, de a cuprinde în sesii pămînturile rezultate din defrișări sau desteleniri. În anul 1792, spre exemplu, provizorul din Beliu arată că locuitorii din Săliște de Beliu intră cu forța și defrișează pădurile stăpînului, atît cu securile cît și aprinzîndu-le. Mai arată că unii locuitori, care prin învoială cu stăpînul folosesc un anumit fînaț, au refuzat să dea partea de fîn conform învoielii iar oficialul care era la fața locului a fost amenințat cu furca.³⁸

La cauzele locale ale frămîntărilor țăranimii din Bihor și la ecoul răscoalei lui Horea, în ultimul deceniu al sec. al XVIII-lea, se adaugă și influența revoluției burgheze din Franța, ale cărei idei ajung și aici, ca și în alte părți din Transilvania, prin soldații care se întorc de pe front, prin însăși soldații francezi aflați în cetatea Orăzii, precum și prin alte persoane care difuzau aceste idei.³⁹ În rîndul populației s-a făcut simțită și influența mișcării iacobine la care aderase și Gheorghe Slavy din Oradea și alți intelectuali din Bihor.⁴⁰ Această mișcare urmărea crearea unei baze sociale de masă prin atragerea țăranimii.

În aceste condiții, lupta țăranimii din Bihor împotriva asupririi sociale și naționale se accentuează, depășind stadiul plîngerilor și al protestelor și îmăbrăcînd forme mai violente, ca răzvrătirea și haiducia, care vor continua cu și mai multă intensitate în secolul următor.⁴¹

LA LUTTE DE LA PAYSANNERIE DU COMITAT DE BIHOR DANS LA DERNIÈRE MOITIÉ DU XVIIIÈME SIÈCLE CONTRE L'OPPRESSION SOCIALE.

Résumé

Le travail présente des nouvelles données concernant la lutte de la paysannerie roumaine contre l'oppression sociale. Les documents inédits des archives attestent les formes plus fréquentes de la lutte: la désobéissance, les plaintes aux autorités du comitat, la fuite et l'abandon des villages et certaines manifestations plus violentes pendant la révolte de Horea.

³⁸ A.S.O., *Fond Episcopia rom. cat. de Oradea, acte economice*, dosar 2300.

³⁹ M. D a n, P. B o n a, *Frămîntări țăărănești în Bihor la slirșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Cluj, XV, 1972, p. 444—445.

⁴⁰ *Istoria României*, vol. III, Edit. Acad. R.P.R. București, 1964, p. 839—840; I. B r a t u, *Funcționari din comitatul Bihor participanți la conspirația din anul 1794*, în *Lucrări științifice*, Oradea, 1973, p. 45—50.

⁴¹ M. D a n, P. B o n a, *op. cit.*, p. 444—450.